

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

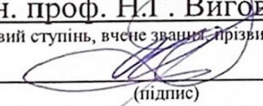

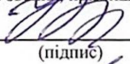
КИМАРСЬКИЙ Денис Олександрович
(студент групи ФБСМ-8)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Науковий керівник
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент
к.е.н., доц. Городиський М.П.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2023

АНОТАЦІЯ

Кимарський Д. О. Бюджетне планування в Україні – Рукопис.

Магістерська робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа та страхування». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

У магістерській кваліфікаційній роботі розглянуто теоретичні аспекти планування державного бюджету, проведено аналіз виконання доходної та видаткової частин бюджету, описано ключові аспекти, які необхідно враховувати при формуванні бюджету, виявлено проблеми, які мають місце при формуванні та виконанні державного бюджету.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, видатки бюджету, дефіцит бюджету, державний борг, планування державного бюджету.

ANNOTATION

Kymarskyi D. O. Budget Planning in Ukraine – Manuscript.

Master's thesis submitted for the degree of "Master" in the field of knowledge 07 "Management and Administration," specialization 072 "Finance, Banking, and Insurance." – State University "Zhytomyr Polytechnic," Zhytomyr, 2023.

The master's qualification work explores the theoretical aspects of state budget planning, analyzes the execution of the revenue and expenditure parts of the budget, describes key aspects to consider in budget formation, and identifies problems occurring in the formation and execution of the state budget.

Keywords: state budget, budget revenues, budget expenditures, budget deficit, state debt, state budget planning.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ.....	8
1.1. Сутність планування державного бюджету, призначення, функції та завдання	8
1.2. Методологія та етапи планування бюджету	14
1.3. Планування доходної та видаткової частин бюджету	22
Висновки до 1-го розділу	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА 2020 – 2022 РОКИ	35
2.1. Аналіз виконання доходної частини бюджету за 2020-2022 роки	35
2.2. Аналіз виконання видаткової частини бюджету за 2020-2022 роки, дефіцит бюджету та державний борг	43
2.3. Визначення проблем при формуванні бюджету та можливі варіанти їх вирішення	53
Висновки до 2-го розділу	58
ВИСНОВИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ	65

ВСТУП

Актуальність теми дослідження.

Планування державного бюджету є критично важливим процесом для ефективної функціонування будь-якої країни. Воно визначає фінансові пріоритети уряду, витрати на різні сфери, а також спрямовує ресурси на соціальні та економічні потреби.

Планування бюджету також допомагає забезпечити стабільність економіки, зменшити ризики фінансових криз, підтримати розвиток інфраструктури та соціальних програм. Зважаючи на постійні зміни у світовій політиці та економіці, актуальність цієї теми стає ще більш суттєвою, оскільки правильне планування бюджету може допомогти країні пристосуватися до змін в умовах глобальної нестабільності.

Проблематика планування державного бюджету розглядалася відносно небагатьма вченими, серед яких можна виділити О. Василик, І. Чугунов, С. Юрій, Н. Корнієнко, В. Дем'янишин, В. Федосов та інші.

Метою написання даної магістерської кваліфікаційної роботи є дослідження теоретичних та прикладних питань основ бюджетного планування в Україні та розробка напрямів їх удосконалення.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

1. Дослідження сутності планування державного бюджету, його призначення, формулювання функцій та завдань планування державного бюджету.
2. Розгляд методів, за допомогою яких відбувається планування бюджету та етапів процесу планування.
3. Дослідження яким чином відбувається планування доходної та видаткової частин бюджету.
4. Аналіз динаміки та структури надходжень державного бюджету.
5. Оцінка динаміки та структури видатків бюджету, аналіз розміру державного боргу.

6. Виявлення проблем України при виконанні бюджету та розробка пропозицій для їх врегулювання.

Об'єктом дослідження є процес бюджетного планування та стан виконання державного бюджету.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні аспекти планування державного бюджету.

Методи дослідження.

Під час написання даної магістерської кваліфікаційної роботи було використано загальні та спеціальні методи дослідження. Для розгляду теоретичного матеріалу в рамках даного дослідження використано методи аналізу, синтезу та узагальнення. Для вивчення динаміки показників у розрізі виконання державного бюджету використовується метод економічного аналізу та порівняння.

Інформаційною базою є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України; матеріали й статистичні дані Міністерства фінансів України; наукові праці провідних учених які досліджували дану тематику; аналітичні розрахунки автора, виконані у процесі дослідження; ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна роботи:

Серед власних доробків автора до проблематики планування державного бюджету можна виділити:

- Розкрито сутність, сформульовано завдання та функції планування бюджету та їх характеристика;
- Розкрито сутність та охарактеризовано методи, а також наведено характеристику етапів процесу планування бюджету;
- Розкрито сутність доходів бюджету; наведено показники, які зазвичай враховуються під час планування доходів бюджету; охарактеризовано джерела інформації, які використовуються при прогнозуванні доходів бюджету; наведено та охарактеризовано основні моменти, що враховуються під час планування видатків.
- Проаналізовано виконання доходної частини бюджету за 2020 - 2022

роки – охарактеризовано динаміку надходжень; згруповано джерела надходжень за їх тенденцією (позитивна / негативна); визначено надходження, які займають найбільшу частку у державному бюджету у 2020, 2021 та 2022 роках.

- Проаналізовано виконання видаткової частини бюджету за 2020 – 2022 роки – охарактеризовано динаміку видатків; згруповано статті видатків які мали тенденцію до зростання протягом аналізованого періоду. Охарактеризовано ситуацію з дефіцитом бюджету та державним боргом за 2020, 2021 та 2022 рік.

- Визначено ключові аспекти, які необхідно враховувати під час формування бюджету; визначено проблеми, які виникають при формуванні та виконанні бюджету; наведено можливі варіанти їх вирішення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні наукові положення магістерської роботи можуть застосовуватися при викладання дисциплін Бюджетна система, Місцеві фінанси та Бюджетний менеджмент.

Також практичне значення може бути відображене в площині подальших наукових досліджень, пов'язаних з цією тематикою.

Апробація результатів дослідження.

Основні положення та результати дослідження доповідалися та опубліковані в матеріалах науково-практичних конференцій («Конференція, присвячена Дню науки», м. Житомир, 15-19 травня 2023 р. – «Теоретичні аспекти бюджетного планування в Україні», та «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу», м. Житомир, 9 листопада 2023 р. – «Огляд виконання доходної та видаткової частин державного бюджету за 2020-2022 роки»).

Структура, зміст та обсяги роботи.

Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел. Основний текст роботи складає 58 сторінок машинописного тексту, у тому числі 12 таблиць, та 0 рисунків.

Список використаної літератури нараховує 22 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЛАНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

1.1 Сутність планування державного бюджету, призначення, функції та завдання

Згідно з Бюджетним кодексом України, бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [2].

Мета саме бюджету полягає у керуванні фінансовими ресурсами держави ціллю якого забезпечення функціонування державних органів, виконання завдань та забезпечення потреб суспільства.

Основними аспектами призначення державного бюджету є: фінансування публічних послуг (таких як освіта, охорона здоров'я, соціальна допомога, безпека, інфраструктура, культура тощо); економічний розвиток (фінансування заходів, спрямованих на стимулювання економічного зростання та розвитку країни); забезпечення фінансової стабільності (контроль за доходами та витратами, регулювання боргових зобов'язань та управління бюджетним дефіцитом); розподіл ресурсів (розподіл фінансових ресурсів згідно з пріоритетами та потребами).

Мета складання державного бюджету полягає в структуруванні та плануванні фінансових ресурсів держави на певний фінансовий рік, основними складовими якої є: визначення пріоритетів (визначення пріоритетів та цілей на певний фінансовий рік.); планування доходів і витрат; контроль за фінансовими ресурсами держави; забезпечення відкритості та прозорості у використанні публічних фінансів.

Бюджетне планування являє собою процес розробки та затвердження плану доходів і видатків державного бюджету, який визначає фінансові ресурси держави на наступний рік або декілька років вперед [7].

Це складний процес, який залежить від багатьох факторів, таких як економічна ситуація в країні, соціальні потреби населення, зовнішньоекономічні умови та інші фактори. Бюджетне планування є важливим інструментом державного управління, який дозволяє забезпечити ефективне використання державних фінансових ресурсів та реалізацію стратегічних завдань розвитку країни, призначенням якого є формування планів використання державних коштів на наступний фінансовий рік, а також прогнозуванні державних доходів та витрат [7].

Чинним законодавством не передбачено визначення бюджетного планування, тому для того, щоб зрозуміти сутність цього процесу, проаналізуємо дефініції, які надають вітчизняні науковці (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття бюджетного планування серед
вітчизняних вчених

Науковець	Визначення
О. Василик [4]	Це комплекс організаційно-технічних, методичних і методологічних заходів з визначення доходів і видатків бюджетів на всіх стадіях бюджетного процесу.
І. Чугунов [21]	Бюджетне планування виступає макроекономічним регулятором відтворювальних процесів, спрямованим на реалізацію пріоритетів соціально-економічного розвитку країни, що вирішують завдання щодо забезпечення економічного зростання, розвитку продуктивних сил, підвищення рівня добробуту населення, фінансового забезпечення державного управління, місцевого самоврядування.
С. Юрій [22]	Це особлива сфера фінансової діяльності держави, пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень у сфері бюджету щодо фінансового забезпечення запланованих заходів, тобто це специфічна сфера управління.
Н. Корнієнко [9]	Бюджетне планування є основою фінансового планування – встановлює обсяги, джерела та цілеспрямованість використання бюджетних асигнувань на всіх рівнях управління: державному, регіональному, муніципальному, районному, сільському та селищному.

Продовження табл. 1.1

В. Дем'янишин [5]	Це особлива сфера фінансової діяльності держави, пов'язана з обґрунтуванням певних управлінських рішень у сфері економіки стосовно фінансового забезпечення держави, тобто специфічна сфера управління.
В. Федосов [19]	Це процес розроблення планів формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади та місцевого самоврядування, з метою достовірного й достатнього визначення обсягу та джерел формування бюджетних доходів, оптимального розподілу видатків і збалансування бюджету на відповідний період.

Важливими аспектами, що розкривають суть бюджетного планування, є його об'єкт, мета, суб'єкти та предмет.

Об'єктом бюджетного планування є фінансова діяльність держави, пов'язана з виконанням покладених на неї функцій [22].

Мета – складання та затвердження державного бюджету і місцевих бюджетів, що становлять бюджетну систему України [22].

Суб'єктами бюджетного планування є органи державної влади та місцевого самоврядування, які беруть безпосередню участь у процесі складання, розгляду і затвердження бюджетів [22].

Предметом бюджетного планування виступають грошові відносини, що виникають у процесі розподілу, а також перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу та безпосередньо пов'язані з формуванням, використанням централізованих фондів грошових коштів на всіх рівнях управління [22].

Бюджетне планування в Україні ґрунтується на низці принципів, які визначають основні принципи організації та здійснення бюджетного процесу. Серед ключових принципів бюджетного планування в Україні виділяють:

1) Наукової обґрунтованості – розрахунок планових показників бюджету має базуватися на основі певних методик з урахуванням попереднього досвіду, використанням економіко-математичних методів, які

передбачають багатоваріантність розрахунків і вибір найбільш оптимального з них [22].

2) Комплексності – полягає в єдності фінансової політики та бюджетної політики держави, єдиній методології бюджетних розрахунків [22].

3) Неперервності – передбачає взаємозв'язок перспективних, поточних і оперативних планів [22].

4) Стабільності – означає незмінність показників бюджетних планів [22].

5) Оптимальності – потребує найбільш раціонального використання усіх бюджетних ресурсів [22].

Ці принципи служать основою для організації бюджетного процесу в Україні та допомагають забезпечити ефективне управління державними фінансами та реалізацію стратегічних цілей країни.

В Україні бюджетне планування регулюється законодавчою базою, що включає ряд законів та нормативно-правових актів. Основу регулювання бюджетного планування в Україні складають наступні документи:

1) Конституція України – встановлює загальні положення щодо бюджету та його складових елементів.

2) Бюджетний кодекс України – є основним законодавчим актом, який регулює бюджетний процес в країні.

3) Закон про Державний бюджет України – визначає основні параметри та складові елементи Державного бюджету України на кожний фінансовий рік.

4) Накази Міністерства фінансів України – Мінфін приймає різні накази та інструкції, які регулюють практичні аспекти бюджетного планування, звітності та контролю.

Ці законодавчі акти та нормативно-правові документи визначають правові основи та процедури бюджетного планування в Україні, забезпечують структуру та регламентують процес складання, виконання та контролю за бюджетом, а також забезпечують прозорість та відповідність фінансовим

принципам та стандартам.

Основні завдання бюджетного планування полягають у (табл. 1.2):

Таблиця 1.2

Основні завдання бюджетного планування

Завдання	В чому полягає
Забезпечення ефективного використання державних ресурсів	У раціональному плануванні та визначенні витрат на різні сфери діяльності, програми та проекти відповідно до стратегічних цілей держави.
Створення сприятливих умов для економічного розвитку та соціального захисту населення	Планування та виділення ресурсів на інфраструктуру, науку та інновації, підтримку бізнесу, освіту, охорону здоров'я та інші сфери, які сприяють сталому економічному зростанню.
Забезпечення фінансової стабільності	Доходи та витрати повинні бути у балансі або допустимому дефіциті, щоб уникнути надмірного накопичення боргу та фінансових проблем.
Контроль за виконанням бюджету	Моніторинг виконання доходів та витрат, оцінку реалізації запланованих програм та проектів, аналіз відхилень та прийняття відповідних заходів для забезпечення відповідності запланованому.

Ці завдання бюджетного планування допомагають забезпечити ефективне управління державними фінансами, підтримку економічного розвитку, соціальний захист населення та фінансову стабільність в Україні.

Функції бюджетного планування включають наступні аспекти (табл.1.3):

Таблиця 1.3

Функції бюджетного планування

Функції	В чому полягає
Прогнозування доходів і видатків державного бюджету на певний період	Включає аналіз економічних тенденцій, оцінку потенційних доходів (наприклад, податки, збори, прибуток від державних підприємств) та визначення обсягів і напрямків витрат (наприклад, соціальні програми, інфраструктура, оборона).
Визначення пріоритетів розподілу бюджетних ресурсів між різними галузями економіки та соціальними потребами	Встановлення пріоритетів, враховуючи стратегічні цілі країни, соціальні пріоритети, економічні потреби та здатність держави фінансувати різні сфери.

Продовження табл. 1.3

Контроль за виконанням бюджету і вчасне коригування планів в разі необхідності	Порівняння фактичних доходів та видатків зі запланованими показниками, виявлення відхилень та прийняття необхідних корекційних заходів.
Підготовка програм розвитку країни, регіонів та окремих галузей економіки з метою забезпечення сталого економічного розвитку	Ці програми визначають стратегічні напрями розвитку та конкретні заходи для досягнення цих цілей. Бюджет відображає асигнування коштів на реалізацію таких програм, що сприяє сталому економічному розвитку та досягненню стратегічних цілей.
Забезпечення ефективного використання державних ресурсів та підвищення ефективності державного управління	Включає аналіз ефективності витрат, впровадження механізмів контролю, використання ефективних фінансових інструментів та забезпечення відповідного управління бюджетними коштами.
Забезпечення соціальної та економічної стабільності в державі, зменшення державного боргу та підвищення рівня життя населення	Збалансоване фінансове управління, що спрямоване на зменшення державного боргу та підвищення рівня життя населення.

Бюджетне планування має важливе значення для сталого розвитку країни, забезпечення соціального благополуччя та економічної стабільності. Це інструмент, що дозволяє державі керувати своїми фінансовими ресурсами та здійснювати прийнятні рішення з розподілу коштів для досягнення стратегічних цілей.

1.2 Методологія та етапи бюджетного планування

Методологія та етапи бюджетного планування відіграють важливу роль у процесі фінансового управління державою. Відповідне планування доходів та видатків є ключовим елементом ефективного використання публічних ресурсів та досягнення стратегічних цілей країни.

Методологія бюджетного планування визначає основні принципи, процедури та інструменти, які дозволяють систематизувати процес складання та виконання бюджету. Вона забезпечує структурований підхід до розробки фінансових планів та враховує різноманітні аспекти, включаючи економічні, соціальні та політичні фактори.

Етапи бюджетного планування відображають послідовність дій, які дозволяють урізноманітнити підходи та розглянути всі аспекти фінансового планування. Ці етапи включають аналіз, прогнозування, прийняття рішень та контроль, що дозволяє забезпечити комплексний та систематичний підхід до управління бюджетними ресурсами.

В даному розділі ми розглянемо методологію та етапи бюджетного планування більш детально. Розуміння цих аспектів допоможе краще зрозуміти сутність та значення бюджетного планування у фінансовому управлінні державою та досягненні її цілей.

Методологія забезпечує структурований та системний підхід до управління бюджетними ресурсами, що сприяє ефективному використанню коштів, досягненню стратегічних цілей та забезпеченню фінансової стабільності держави.

Методологія бюджетного планування орієнтується на принципи прозорості, відповідальності, раціональності та ефективності. Вона передбачає систематичне врахування різноманітних факторів, таких як економічні умови, соціальні потреби, політичні пріоритети та фінансові можливості держави.

Визначення методології бюджетного планування можна розуміти як систему принципів, правил та процедур, які використовуються для складання, виконання та контролю бюджетних планів.

Вона сприяє систематичному та цілеспрямованому підходу до фінансового управління державними ресурсами, допомагає урізноманітнити процес складання бюджету, забезпечувати прозорість та відповідальність у використанні публічних коштів, а також досягати ефективного впровадження стратегічних рішень та досягнення соціально-економічних цілей держави.

Серед методів бюджетного планування виділяються різноманітні підходи та інструменти, які використовуються для ефективного розроблення та реалізації бюджетних планів, основними з яких є: аналітичний, балансовий, нормативний, коефіцієнтів та програмно-цільовий (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Методи бюджетного планування

Метод	В чому полягає
Аналітичний	Передбачає широкий аналіз та дослідження різних факторів, що впливають на фінансову ситуацію та розподіл бюджетних ресурсів. Цей метод заснований на зборі та аналізі даних, розрахунках, прогнозуванні та моделюванні різних сценаріїв, що дозволяє зробити обґрунтовані рішення щодо виділення коштів у бюджеті.
Балансовий	Ґрунтується на принципі забезпечення балансу між доходами та видатками у бюджетній системі. Його основна мета полягає в тому, щоб досягнути рівноваги між залученням коштів до бюджету (доходи) та їх використанням на фінансування програм, проектів та соціальних потреб (видатки).
Нормативний	Базується на встановленні конкретних нормативів та правил щодо виділення коштів та розподілу бюджетних ресурсів. Його основна мета полягає в установленні обов'язкових стандартів та принципів, які регулюють процес планування бюджету.
Метод коефіцієнтів	Є одним з інструментів, що використовується для прогнозування та визначення обсягу доходів та видатків бюджетної системи на основі розрахунку певних коефіцієнтів. Цей метод дозволяє враховувати певні тенденції та залежності для прогнозування бюджетних показників.

Окремо розглянемо програмно-цільовий метод, який є основним методом, який використовується при плануванні бюджету держави, та полягає у встановленні конкретних програм та цілей, на основі яких визначаються видатки та розподіл бюджетних ресурсів. Цей метод спрямований на досягнення певних соціальних, економічних та розвиткових результатів шляхом спрямування фінансових ресурсів на конкретні програми та проєкти.

Згідно з Бюджетним кодексом України, програмно-цільовий метод у бюджетному процесі – це метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу [2].

Програмно-цільовий метод при плануванні державного бюджету має декілька складових, а саме: бюджетні програми; відповідальні виконавці бюджетних програм; паспорти бюджетних програм та результативні показники виконання бюджетних програм (табл. 1.5):

Таблиця 1.5

Складові частини програмно-цільового методу

Складова	Характеристика
Бюджетна програма	Це сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій [2]. Бюджетні програми визначаються головними розпорядниками бюджетних коштів. Типові переліки бюджетних програм у розрізі галузей бюджетної сфери затверджені спільними наказами Міністерства фінансів України та галузевих міністерств [12]. Призначення бюджетних програм полягає у визначенні конкретних цілей, завдань і заходів, що мають бути реалізовані за допомогою спрямованого фінансування для забезпечення розвитку певних сфер економіки, соціального захисту населення та досягнення стратегічних результатів.

Продовження табл. 1.5

Відповідальні виконавці бюджетних програм	Визначаються головним розпорядником бюджетних коштів за погодженням з місцевим фінансовим органом. Відповідальні виконавці забезпечують цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього терміну реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень. Відповідальним виконавцем бюджетних програм може бути головний розпорядник бюджетних коштів за бюджетними програмами, виконання яких забезпечується його апаратом, та/або розпорядник бюджетних коштів нижчого рівня, який виконує бюджетні програми у системі головного розпорядника. Відповідальний виконавець бюджетних програм у процесі їх виконання забезпечує цільове та ефективне використання бюджетних коштів протягом усього строку реалізації відповідних бюджетних програм у межах визначених бюджетних призначень [2].
Паспорт бюджетних програм	Це документ, що визначає мету, завдання, напрями використання бюджетних коштів, відповідальних виконавців, результативні показники та інші характеристики бюджетної програми відповідно до бюджетного призначення, встановленого законом про Державний бюджет України (рішенням про місцевий бюджет) [2]. Особливості складання паспортів бюджетних програм визначені у «Правилах складання паспортів бюджетних програм місцевих бюджетів та звітів про їх виконання», затверджених наказом Міністерства фінансів України від 26.08.2014 № 836 [16]. Паспорт бюджетної програми визначає мету, підпрограми (у разі їх формування), відповідальних виконавців, завдання, результативні показники й інші характеристики бюджетної програми згідно з бюджетними призначеннями, встановленими рішенням про місцевий бюджет на відповідний бюджетний період, на основі яких здійснюються контроль за цільовим та ефективним використанням бюджетних коштів і аналіз виконання бюджетної програми [16]. Паспорти бюджетних програм складають усі без виключення головні розпорядники коштів місцевих бюджетів – щорічно, окремо за кожною бюджетною програмою на підставі рішення відповідної місцевої ради про бюджет [16].

Продовження табл. 1.5

Результативні показники виконання бюджетних програм	Результативні показники включають кількісні та якісні показники, які визначають результат виконання бюджетної програми, характеризують хід її реалізації, ступінь досягнення поставленої мети та виконання завдань бюджетної програми [12]. У вітчизняній практиці використовують чотири групи результативних показників, а саме [12]: 1) Показники витрат – це показники, що визначають обсяги та структуру ресурсів, які забезпечують виконання бюджетної програми та характеризують структуру витрат бюджетної програми [12]; 2) Показники продукту – використовуються для оцінки досягнення поставленої мети. Показниками продукту є, зокрема, обсяг виробленої продукції, наданих послуг чи виконаних робіт на виконання бюджетної програми, кількість користувачів товарів (робіт, послуг) тощо [12]; 3) Показники ефективності – залежно від завдань, виконання яких забезпечує реалізацію бюджетної програми, можуть визначатись як витрати ресурсів на одиницю показника продукту (економність), відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів (продуктивність), досягнення визначеного результату (результативність) [12]; 4) Показники якості – є сукупністю властивостей, які характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, що задовольняють споживача відповідно до їх призначення, та відображають послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (виробленні товарів, виконанні робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми [12].
---	---

Бюджетне планування є важливою складовою бюджетного процесу, яке спрямоване на ефективне управління фінансовими ресурсами та досягнення цілей розвитку держави.

Цей процес передбачає ряд етапів, які охоплюють складання та розгляд бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету), складання проектів бюджетів та розгляд проекту закону про Державний бюджет України чи рішення про місцевий бюджет. Кожен з цих етапів вимагає детального планування та обговорення для забезпечення ефективного розподілу бюджетних ресурсів та досягнення стратегічних результатів:

Етап 1: Складання та розгляд Бюджетної декларації (прогнозу місцевого бюджету) і прийняття рішення щодо них:

На цьому етапі проводиться оцінка поточного фінансового стану, аналіз попереднього бюджетного періоду, а також враховуються соціально-економічні пріоритети.

Бюджетна декларація визначає загальну фінансову стратегію та передбачає основні показники, такі як доходи, видатки та дефіцит бюджету. На основі цих показників розробляються бюджетні прогнози та стратегічні рішення щодо розподілу ресурсів.

На даному етапі бюджетного процесу відбувається складання та розгляд Бюджетної декларації і прийняття рішення щодо неї. Цей процес включає наступні кроки:

1.1 Складання Бюджетної декларації:

Розробляється документ, який відображає основні напрями бюджетної політики і плани на наступний бюджетний рік.

Згідно законодавства, бюджетна декларація – це документ середньострокового бюджетного планування, що визначає засади бюджетної політики і показники державного бюджету на середньостроковий період та є основою для складання проекту Державного бюджету України і прогнозів місцевих бюджетів.

Він містить інформацію про доходи та видатки, фінансові цілі, пріоритети у використанні коштів, прогнозні показники та іншу необхідну інформацію.

Бюджетна декларація підготовляється залученими до цього процесу експертами, фінансовими аналітиками та представниками відповідних департаментів.

1.2 Розгляд Бюджетної декларації:

Після складання Бюджетної декларації, вона передається для розгляду відповідним урядовим органам або парламенту.

Це може включати спеціальні комітети, фінансові відділи, бюджетні комісії або інші відповідні структури.

На цьому кроці проводяться обговорення, аналізуються запропоновані цифри, розглядаються додаткові документи та відбувається обговорення з

зацікавленими сторонами.

1.3 Прийняття рішення:

Після розгляду Бюджетної декларації, приймається рішення щодо її затвердження або внесення змін.

Рішення може бути прийняте в цілому або у вигляді окремих змін до запропонованої декларації. Після прийняття рішення Бюджетна декларація стає офіційним документом, який визначає бюджетну політику на наступний фінансовий рік.

Усі ці кроки мають на меті забезпечити прозорість, демократичність та ефективність бюджетного планування, а також врахування потреб і пріоритетів суспільства при формуванні бюджету.

Етап 2. Складання проектів бюджетів:

На цьому етапі уряд та місцеві органи влади готують проекти бюджетів відповідно до встановлених процедур і вимог. Це включає визначення конкретних видатків на різні сфери діяльності, а також розрахунок доходів, що передбачаються. Бюджетні прогнози, внесені в Бюджетну декларацію, використовуються як основа для складання проектів бюджетів.

Етап 3. Розгляд проекту та прийняття закону про Державний бюджет України (рішення про місцевий бюджет):

На цьому етапі проект бюджету обговорюється і розглядається у відповідних парламентських або місцевих органах.

Після обговорення та внесення необхідних змін, проект бюджету приймається як закон про Державний бюджет України або рішення про місцевий бюджет.

Цей закон або рішення встановлює фінансові показники, затверджує видатки та доходи, а також дозволяє визначити розподіл бюджетних ресурсів на різні програми та проекти. На кожному з цих етапів бюджетне планування відіграє важливу роль у визначенні фінансових пріоритетів, забезпеченні ефективного використання бюджетних коштів та досягненні стратегічних цілей країни або місцевих громад.

1.3 Планування доходної та видаткової частин бюджету

Планування доходів державного бюджету виконує кілька важливих функцій. Воно спрямоване на забезпечення фінансових ресурсів для функціонування держави, фінансування соціальних програм і послуг, таких як охорона здоров'я, освіта, соціальний захист та інфраструктурні проекти. Планування доходів дозволяє розподіляти фінансові ресурси між різними секторами та програмами з урахуванням пріоритетів і потреб суспільства. Крім того, воно допомагає забезпечити фінансову стабільність, уникнути дефіциту та керувати бюджетними ризиками.

"Доходи" в економічній науці є важливою категорією, що відображає грошові або матеріальні впливи до суб'єктів економіки протягом певного періоду часу. Ця категорія охоплює всі види отримання грошових або матеріальних ресурсів, що надходять до фізичних осіб, підприємств, держави та інших економічних суб'єктів.

Доходи є важливим елементом функціонування економіки, оскільки вони дозволяють забезпечити фінансові ресурси для розвитку, споживання, інвестицій, оплати податків та зобов'язань. Вони впливають на рівень життя населення, економічну активність підприємств, стабільність фінансової системи та функціонування державних програм. Аналіз та планування доходів є важливими елементами економічної політики, які допомагають досягти економічної стійкості, забезпечити соціальну справедливість та ефективне використання ресурсів.

Згідно законодавства, доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ) [2].

Перелік доходів державного бюджету визначає бюджетна класифікація – це єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування,

фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів [2].

Згідно якої доходи бюджету поділяються на (табл. 1.6):

Таблиця 1.6

Доходи бюджету за бюджетною класифікацією

Група	Характеристика
Податкові надходження	Включає доходи, що отримуються від сплати різних податків громадянами та підприємствами. Податкові надходження включають податки на прибуток, податок на додану вартість (ПДВ), акцизи, податки на майно, земельний податок, податки на споживання, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) та інші податки. Ці доходи становлять значну частину доходів бюджету та використовуються для фінансування різних державних програм та послуг.
Неподаткові надходження	Це доходи, які не пов'язані з оподаткуванням: прибутки від державного майна, доходи від продажу активів, рентні платежі, платежі за надання адміністративних послуг, плату за користування природними ресурсами, дивіденди від підприємств, штрафи та пені, а також інші неподаткові джерела доходів. Ці доходи можуть бути отримані від різних джерел, які не пов'язані з оподаткуванням.
Доходи від операцій з капіталом	Це доходи, які отримуються в результаті фінансових операцій, пов'язаних з управлінням та використанням капітальних активів. Доходи від операцій з капіталом можуть включати прибутки від інвестицій, капітальні прибутки, інвестиційні доходи та прибутки від фінансових операцій. Ці доходи виникають в результаті реалізації капітальних активів або здійснення інвестиційних операцій.
Трансферти	Ця категорія включає передачу коштів від одного бюджету до іншого або від держави до інших суб'єктів. Трансферти можуть включати дотації, субвенції, відрахування від податків, пайові внески, видатки на фінансування окремих програм тощо. Ці кошти передаються з метою забезпечення фінансової підтримки і функціонування різних рівнів бюджету та державних програм.

Ця класифікація доходів бюджету дозволяє категоризувати різні джерела доходів та визначити їх роль у формуванні бюджету, забезпеченні фінансової стійкості та фінансуванні державних програм та послуг. Кожна категорія має свої характеристики та специфіку, що впливає на фінансову політику та планування бюджету.

Здійснення планування доходів бюджету є важливою функцією фінансового управління, основною метою якої є прогнозування та забезпечення достатнього обсягу доходів, необхідних для здійснення функцій держави та фінансування різних програм і послуг для громадян.

Сутність планування доходів бюджету полягає в розробці стратегій та методів збирання доходів, визначенні їх джерел та прогнозуванні їх обсягу. Цей процес передбачає аналіз економічних умов, прибуткових можливостей країни, податкової політики та інших факторів, що впливають на доходи бюджету.

Планування доходів бюджету також включає в себе встановлення податкових ставок, зборів та інших обов'язкових платежів, а також прогнозування надходжень від інших джерел, наприклад, прибутків від державних підприємств, продажу активів чи отримання позик.

Основними аспектами здійснення планування доходів бюджету, за допомогою яких можна зрозуміти роль цього процесу, є:

- Забезпечення фінансової стабільності (дозволяє урізноманітнити джерела доходів та забезпечити стабільний потік коштів до бюджету);
- Фінансування державних програм (планування доходів визначає ресурси, необхідні для фінансування різноманітних державних програм, таких як охорона здоров'я, освіта, інфраструктура, оборона тощо);
- Виконання податкової політики (планування доходів бюджету дозволяє встановлювати оптимальні податкові ставки та збори, забезпечувати рівномірне розподілення податкового навантаження між різними секторами економіки та сприяти економічному зростанню);
- Контроль за фінансовими ресурсами: (Планування доходів допомагає урізноманітнити та контролювати джерела доходів, виявляти потенційні прогалини та використовувати фінансові ресурси ефективно).

Планування доходів бюджету є ключовим інструментом фінансового управління, спрямованим на забезпечення стабільності та ефективного використання фінансових ресурсів держави. Воно дозволяє визначити

ресурси, необхідні для реалізації державної політики та задоволення потреб громадян.

Планування доходів бюджету здійснюється на основі ретельного аналізу різних факторів та показників, які впливають на доходи державного бюджету. Деякі з основних показників, які зазвичай враховуються під час планування доходів бюджету, включають (табл. 1.7):

Таблиця 1.7

Основні показники, які зазвичай враховуються під час планування
доходів бюджету

Показник	Характеристика
Економічні прогнози	Враховуються прогнози економічного розвитку, такі як прогнози зростання ВВП, інфляції, рівня безробіття та інші економічні показники. Ці прогнози допомагають оцінити загальний рівень активності економіки та підстави для прогнозування доходів.
Податкова політика	Планування доходів бюджету включає аналіз та врахування податкової політики, такої як ставки податків, збори та інші обов'язкові платежі. Зміни в податковій політиці можуть впливати на обсяги доходів, тому їх необхідно враховувати при плануванні бюджету.
Джерела доходів	При плануванні доходів бюджету визначаються різні джерела доходів, такі як податки, акцизи, збори, прибутки від державних підприємств, продаж активів, отримання позик тощо. Кожне з цих джерел має свої специфічні характеристики та прогнозовані обсяги, які враховуються при плануванні доходів.
Економічна активність секторів	Планування доходів бюджету враховує економічну активність різних секторів, таких як промисловість, сільське господарство, послуги та інші. Обсяги доходів можуть варіюватись залежно від розвитку окремих секторів економіки.
Зовнішні фактори	Зовнішні фактори, такі як світова економічна ситуація, міжнародна торгівля, коливання цін на сировинні матеріали, також враховуються при плануванні доходів бюджету. Ці фактори можуть вплинути на доходи, отримувані від зовнішньоекономічної діяльності.
Аналіз попередніх періодів	Під час планування доходів бюджету проводиться аналіз доходів з попередніх років або періодів. Це допомагає встановити тренди, розпізнати коливання та зміни в доходах та використовувати ці дані для прогнозування майбутніх доходів.

Загалом, планування доходів бюджету ґрунтується на комплексному аналізі економічних, фінансових та соціальних факторів, що впливають на доходи держави. Це допомагає урізноманітнити джерела доходів, прогнозувати їх обсяг та забезпечувати фінансову стабільність бюджету.

Серед джерел інформації, яку використовують для прогнозування доходів державного бюджету на наступний фінансовий рік, виділяють (табл. 1.8):

Таблиця 1.8

Джерела інформації, які використовуються при прогнозуванні доходів державного бюджету

Джерело	Характеристика
Статистична інформація про попередні роки	Надає статистичні дані про доходи державного бюджету за попередні роки. Включає такі показники, як податкові надходження, видатки, економічний розвиток, інфляцію та інші фінансові показники. Статистична інформація про попередні роки дозволяє аналізувати тренди та патерни у фінансових процесах, що допомагає у прогнозуванні майбутніх доходів бюджету.
Прогноз розвитку економіки	Надає прогнози щодо майбутнього розвитку економіки країни. Включає такі аспекти, як ВВП, індекси промислового виробництва, зайнятість, інфляція, ставки інтересу та інші економічні показники. Прогноз розвитку економіки використовується для оцінки потенційних доходів від економічної активності та сприяє у формуванні прогнозу доходів державного бюджету.
Прогноз курсу національної валюти	Надає прогнози щодо майбутнього курсу національної валюти відносно інших валют. Курс валют має великий вплив на зовнішню торгівлю, податкові надходження та інші фактори, що впливають на доходи державного бюджету. Прогноз курсу національної валюти допомагає оцінити валютні ризики та прогнозувати можливі зміни доходів у залежності від курсових коливань.
Прогноз цін на нафту, газ та інші енергетичні ресурси	Надає прогнози щодо майбутніх цін на нафту, газ та інші енергетичні ресурси, які можуть бути як важливим джерелом доходів для державного бюджету (з позиції, якщо у країни розвинута галузь промисловості з видобутку та експорту цих ресурсів), так і фактором, який значним чином впливає на темпи інфляції.
Прогноз податкових надходжень від різних галузей економіки	Надає прогнози доходів від податкових платежів, які сплачуються різними галузями економіки. Включає такі аспекти, як податки на прибуток, податок на додану вартість, акцизи та інші види податків. Прогноз податкових надходжень допомагає оцінити очікувані доходи від платежів підприємств та громадян, що становлять значну частину державного бюджету.

Продовження табл. 1.8

Інші джерела	Будь-яке інше джерело інформації, яке може бути використане для прогнозування доходів державного бюджету. Це можуть бути експертні оцінки, дослідження, даних від міжнародних організацій, рейтингових агентств та інших джерел.
--------------	--

Прогнозування доходів державного бюджету є складним завданням, яке вимагає урахування багатьох факторів та надійних джерел інформації. Точність прогнозу залежить від економічної стабільності країни, політичних рішень, впливу зовнішніх факторів та інших невизначеностей, тому необхідно постійно вдосконалювати методи і моделі прогнозування для забезпечення точності та надійності бюджетних прогнозів.

Крім того, важливо зазначити, що прогнозування доходів державного бюджету повинно бути підтримане адекватною системою моніторингу та контролю за виконанням бюджетних показників. Це дозволить вчасно виявляти відхилення від прогнозу та приймати необхідні коригуючі заходи для забезпечення фінансової стійкості держави та ефективного використання бюджетних коштів. Загалом, точність прогнозування доходів державного бюджету має вирішальне значення для планування та реалізації державної політики.

Планування видатків державного бюджету є важливим інструментом управління фінансовими ресурсами держави. Воно включає в себе аналіз, розподіл та контроль за використанням коштів державного бюджету. Головне призначення планування видатків полягає у забезпеченні ефективного використання бюджетних ресурсів з метою досягнення стратегічних цілей держави. Це дозволяє забезпечити стійкий розвиток економіки, фінансову стабільність та соціальну підтримку громадян. Крім того, планування видатків допомагає уникнути дисбалансу між доходами та витратами державного бюджету, забезпечує прозорість та відповідність видатків бюджету законодавчим нормам та вимогам.

В економічній науці, під видатками розуміють грошові або ресурсні витрати, які здійснюються на придбання товарів або послуг. Видатки є важливою складовою частиною економічної діяльності та впливають на різні аспекти економіки, включаючи виробництво, споживання, інвестиції та державні фінанси.

Видатки грають важливу роль у макроекономіці, оскільки вони можуть впливати на рівень виробництва, зайнятість, інфляцію та інші економічні показники. Керування видатками є важливою задачею для домогосподарств, підприємств та урядів з метою досягнення рівноваги між доходами та витратами, забезпечення фінансової стабільності та досягнення поставлених економічних цілей.

Законодавством передбачено окремий розгляд видатків та витрат бюджету.

Витрати бюджету являють собою більш ширшу категорію, яка включає видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів [2].

Згідно бюджетного кодексу, видатки бюджету – це кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм, передбачених відповідним бюджетом. До видатків бюджету не належать: погашення боргу; надання кредитів з бюджету; розміщення бюджетних коштів на депозитах; придбання цінних паперів; повернення надміру сплачених до бюджету сум податків і зборів та інших доходів бюджету, проведення їх бюджетного відшкодування [2].

Категорії видатків державного бюджету визначає бюджетна класифікація, згідно з якою, вони поділяються на видатки за:

- 1) Бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету) [2];
- 2) Ознакою головного розпорядника бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету) [2];
- 3) Функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету) [2];

4) Економічною характеристикою операцій, під час проведення яких здійснюються ці видатки (економічна класифікація видатків та кредитування бюджету) [2].

Детальний розгляд видатків бюджету за бюджетною класифікацією наведено у табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Категорії видатків за бюджетною класифікацією

Категорія видатків	Характеристика
Програмна класифікація (видатки за бюджетними програмами)	Використовується у разі застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі [2]. Вона передбачає розподіл видатків за конкретними програмами або проєктами, які реалізуються державним органом чи установою. Кожна бюджетна програма має свою мету, завдання і ресурси, які призначені для її виконання. Ця класифікація дозволяє зорієнтуватися у витратах, пов'язаних з конкретними програмами, і оцінити їх ефективність.
Відомча класифікація (видатки за ознакою головного розпорядника бюджетних коштів)	Передбачає розподіл видатків за окремими державними органами, установами, міністерствами або відомствами, що мають право розпоряджатися бюджетними коштами. Ця класифікація дає змогу з'ясувати, які органи виконують конкретні видатки і відповідальні за їх управління.
Функціональна класифікація	Заснована на функціях, з виконанням яких пов'язані видатки. Вона передбачає розподіл видатків за соціальними, економічними, культурними, оборонними і іншими функціями, які здійснюються державою. Ця класифікація допомагає аналізувати, на які сфери діяльності спрямовані бюджетні ресурси і які функції вони виконують.

Подовження табл. 1.9

Економічна класифікація	Економічна класифікація – характеризується поділом видатків за економічною характеристикою операцій, під час яких здійснюються ці видатки, які поділяються на 2 групи: - Поточні видатки – включають видатки, пов'язані з поточною діяльністю уряду та забезпеченням функціонування держави. - Це включає зарплати та виплати працівникам, соціальні виплати, обслуговування боргу, закупівлю товарів і послуг для поточних потреб, підтримку соціальної сфери, охорону здоров'я, освіту, культуру, безпеку, а також витрати на утримання апарату уряду. - Капітальні видатки – відносяться до витрат, пов'язаних з придбанням або створенням постійних матеріальних активів або змінами у виробничих потужностях. - Це можуть бути інвестиції у будівництво та реконструкцію інфраструктури, придбання машин та обладнання, розвиток транспортної системи, науково-дослідна діяльність, розвиток технологій тощо. Капітальні видатки спрямовані на створення основи для майбутнього економічного зростання та розвитку країни.
-------------------------	---

Основними аспектами призначення здійснення планування видатків бюджету є: забезпечення фінансової стабільності (дозволяє урізноманітнити джерела фінансування та визначити пріоритетні напрямки витрат, забезпечуючи стабільність фінансової системи); реалізація соціальних та економічних політик (дозволяє визначити необхідні ресурси для впровадження різних соціальних та економічних політик, таких як програми з підтримки освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, розвитку підприємництва тощо); контроль та відповідальність (сприяє створенню механізмів контролю за використанням коштів та забезпечує відповідальність владних структур за їхню ефективність та відповідність поставленим цілям) та прозорість та участь громадськості (планування видатків бюджету здійснюється залученням різних стейкхолдерів, включаючи громадські організації та експертну громадськість, що сприяє забезпеченню прозорості та участі громадськості в процесі прийняття рішень).

Планування видатків бюджету здійснюється на основі різних факторів і показників, які враховуються при формуванні бюджетної політики. Основні елементи, що враховуються під час планування видатків, включають (Табл. 1.10):

Таблиця 1.10

Основні елементи, що враховуються під час планування видатків

Елемент	Характеристика
Макроекономічні показники	Такі як рівень економічного зростання, інфляція, безробіття, обсяги валового внутрішнього продукту (ВВП) та інші. Ці показники визначають загальну економічну ситуацію країни і впливають на рівень доступних ресурсів для видатків. Ці макроекономічні показники інтегруються в процес планування видатків бюджету, де вони використовуються для визначення розміру видатків, призначення пріоритетів і забезпечення ефективного використання ресурсів державного бюджету.
Політичні пріоритети уряду або держави	Це можуть бути основні завдання і програми, які визначаються з метою забезпечення соціального розвитку, національної безпеки, інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших галузей. Вони є важливим елементом при плануванні видатків бюджету, оскільки вони відображають визначені урядом або державою стратегічні цілі і пріоритети, які вони хочуть досягти через бюджетну політику.
Соціальні потреби	Планування видатків бюджету враховує соціальні потреби населення, такі як житлова політика, соціальна допомога, пенсії, безробіття, допомога дітям та інші програми, спрямовані на підтримку уразливих груп. Планування видатків бюджету з урахуванням соціальних потреб дозволяє спрямувати ресурси насамперед на найбільш вразливі категорії населення та забезпечити соціальний захист, підтримку та поліпшення їхнього життя. Врахування соціальних потреб стає основою для формування соціально орієнтованої бюджетної політики.

Продовження табл. 1.10

Капітальні витрати	Планування бюджетних видатків включає також капітальні витрати, пов'язані з розвитком та модернізацією інфраструктури, будівництвом доріг, шкіл, лікарень та інших об'єктів, які мають довгостроковий вплив на розвиток країни. Капітальні витрати відіграють важливу роль у розвитку і зміцненні інфраструктури країни, покращенні життєвих умов громадян, створенні робочих місць та стимулюванні економічного зростання. Враховуючи ці фактори при плануванні видатків бюджету, уряд має можливість сприяти розвитку країни на довгостроковій основі.
Попередні бюджетні зобов'язання	Уряд також враховує попередні бюджетні зобов'язання, такі як виплати за позики, пенсії, соціальні виплати, договори з постачальниками тощо. Попередні бюджетні зобов'язання враховуються при плануванні видатків бюджету, щоб забезпечити виконання попередньо ухвалених зобов'язань та забезпечити фінансову стабільність. Це допомагає уникнути прострочення платежів, дотримуватись встановлених графіків виплат та забезпечити ефективне використання фінансових ресурсів державного бюджету.
Прогнозні дані та аналіз	Планування видатків бюджету базується на прогнозних даних та аналізі, які оцінюють фінансові резерви, податкові надходження, витрати на підтримку економіки та інші фактори, що впливають на фінансовий стан держави. Прогнозні дані та аналіз є необхідними для планування видатків бюджету, оскільки вони допомагають уряду зрозуміти фінансову ситуацію держави, визначити можливості та обмеження щодо фінансування різних секторів та програм. Це дозволяє забезпечити ефективне використання обмежених фінансових ресурсів та досягти стратегічних цілей, враховуючи реалістичні прогнози та аналіз фінансових можливостей країни.

Ці елементи враховуються під час складання бюджету, щоб визначити необхідні видатки, розподілити ресурси між різними галузями та забезпечити відповідність фінансовим цілям та пріоритетам уряду чи держави.

Загалом, планування видатків бюджету є важливим інструментом управління фінансами держави, який допомагає забезпечити ефективне використання грошових коштів та досягнення стратегічних цілей розвитку країни.

ВИСНОВКИ ДО 1-ГО РОЗДІЛУ

Під час написання 1 розділу магістерської роботи було досліджено теоретичні аспекти планування державного бюджету. В цьому розділі було описано сутність бюджетного планування, призначення, функції та завдання; методологія та етапи планування бюджету, а також окремий розгляд аспектів планування дохідної та видаткової частин бюджету, а саме:

1. У першому пункті «Сутність бюджетного планування, призначення, функції та завдання» були розглянуті такі питання, як:

Призначення та визначення саме категорії бюджету держави, процесу складання бюджету; надано визначення планування бюджету, а також перелік дефініцій вітчизняних вчених, які досліджували це питання; визначилися з метою, об'єктом, предметом та суб'єктами; визначили принципи бюджетного планування та навели перелік нормативно-правових та законодавчих актів, які регулюють це питання; а також навели перелік та описали завдання та функції планування державного бюджету України.

2. У другому пункті «Методологія та етапи бюджетного планування» розглядалося:

Описано призначення та у чому полягають методологія та етапи для планування бюджету; наведено перелік методів (аналітичний, балансовий, нормативний, коефіцієнтів та програмно-цільовий) та описано їх сутність – в основі планування бюджету лежить програмно-цільовий метод, інші методи використовуються як допоміжні при визначенні тих чи інших складових. Окремо розкрито сутність програмно-цільового методу, його складові, такі як: бюджетна програма, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорт бюджетних програм та результативні показники виконання бюджетних програм.

Наведено етапи планування державного бюджету відповідно бюджетного процесу та описано їх сутність.

3. У третьому пункті «Планування дохідної та видаткової частин бюджету» висвітлено:

Окремий теоретичний розгляд планування доходів та видатків бюджету:

3.1 Планування доходів:

Призначення цієї складової, розглянуто категорію «доходи» з економічної точки зору; надано визначення доходів бюджету, бюджетної класифікації; наведено перелік категорій доходів бюджету відповідно бюджетної класифікації (податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти) та описано.

Визначено сутність планування доходів державного бюджету, розібрано аспекти планування доходів та охарактеризовано основні показники, які зазвичай враховуються під час планування доходів бюджету; а також було визначено та описано основні джерела інформації, які беруться до уваги в процесі планування.

3.2 Планування видатків:

Розглянуто призначення та сутність планування видаткової частини; категорію видатків з економічної точки зору, визначення видатків та витрат бюджету відповідно до законодавства.

Наведено розподіл видатків бюджету згідно з бюджетною класифікацією (програмна, відомча, економічна, функціональна класифікації) та детально охарактеризовано.

Визначено сутність планування видатків державного бюджету та описано основні елементи, які враховуються під час планування видатків бюджету.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ ЗА 2020 – 2022 РОКИ

2.1 Аналіз виконання доходної частини бюджету за 2020-2022 роки

Аналіз динаміки та структури показників виконання державного бюджету є критично важливим для ефективного управління фінансовими ресурсами країни. Державний бюджет відображає заплановані доходи та витрати уряду на певний період часу і є ключовим інструментом економічної політики країни. Аналіз його виконання надає можливість оцінити ефективність фінансового управління та реалізацію цілей економічної політики.

Аналіз динаміки виконання державного бюджету допомагає виявити тенденції у зміні доходів та витрат уряду протягом певного періоду. Він дає можливість виявити темпи зростання чи зниження доходів та витрат, що дозволяє уряду приймати вчасні та обґрунтовані рішення щодо коригування бюджетної політики з метою підтримання фінансової стабільності та забезпечення ефективного розподілу ресурсів.

Структурний аналіз виконання державного бюджету, з свого боку, дозволяє розкрити співвідношення між різними складовими бюджетних доходів та витрат. Він надає можливість виявити основні напрямки використання бюджетних коштів, що дозволяє уряду здійснювати дієвий контроль за фінансовими потоками та раціонально розподіляти ресурси для досягнення стратегічних цілей.

Аналіз динаміки та структури показників виконання державного бюджету є необхідною умовою для забезпечення фінансової стабільності країни, уникнення бюджетних дефіцитів та забезпечення сталого економічного росту. Він дозволяє уряду вчасно реагувати на зміни в економічному середовищі та ефективно керувати фінансовими ресурсами для досягнення соціально-економічних цілей країни.

Такий аналіз також допомагає забезпечити відкритість та прозорість управління державними фінансами, що є важливим елементом будівництва довіри як внутрішніх, так і зовнішніх учасників економічного процесу. Він надає можливість стежити за ефективністю використання бюджетних коштів та забезпечувати відповідність бюджетної політики стратегічним цілям розвитку країни.

Крім того, аналіз динаміки та структури виконання державного бюджету дозволяє виявити потенційні ризики та виклики, з якими може стикнутися економіка країни. Він надає можливість уникати потенційних кризових ситуацій та розробляти превентивні заходи щодо забезпечення стійкості фінансової системи.

Для аналізу було обрано період з 2020 до 2022 року, які, безперечно, виявилися серйозним викликом для України та потребували прийняття екстраординарних рішень та грамотного ведення бюджетної політики.

Пандемія Covid-19 та довготривалі локдауни 2020 року, триваюча пандемія Covid-19, напружена економічна та політична ситуація, пов'язана з зосередженням російських військ вздовж нашого кордону та можливим, на той момент, її вторгненням 2021 року, та повномасштабне вторгнення росії, триваюче по сьогодні, й необхідність зосередження переважної більшості бюджетних ресурсів на військові потреби в 2022 році – усе це стало неабияким викликом для держави й послугувало необхідністю змінити пріоритети використання бюджетних ресурсів, проведення бюджетної та фінансової політики в неординарних умовах [8].

Проведення аналізу динаміки та структури виконання державного бюджету за доходами дає змогу оцінити темпи росту або зниження різних видів податкових і неподаткових надходжень, встановити відхилення планових показників від фактично зібраних коштів, ідентифікувати залежності доходів бюджету від економічної кон'юнктури та з'ясувати ефект від впроваджених податкових реформ.

Це допомагає також виявляти структурні зміщення в доходах, планувати

бюджетні надходження на майбутнє та розробляти стратегії для підвищення бюджетної дисципліни.

Здійснені розрахунки відображені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Аналіз динаміки та структури доходів державного бюджету за 2020 –
2022 роки

Показники	2020 рік		2021 рік			2022 рік		
	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Темп приросту, %	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Темп приросту, %
I. ДОХОДИ	1076,0	100	1296,9	100	120,5	1787,4	100	137,82
Податкові надходження, у т.ч.:	851,1	79,1	1107,1	85,4	130,1	949,8	53,14	85,79
Податок та збір на доходи фізичних осіб	117,3	10,9	137,6	10,6	117,3	148,4	8,3	108
Податок на прибуток підприємств	108,7	10,1	147,8	11,4	135,9	117,0	6,55	79,16
Рентна плата за користування надрами	47,1	4,4	75,6	5,8	160,4	81,0	4,53	107,14
Акцизний податок	138,3	12,85	162,5	12,53	117,5	102,4	5,73	63
ПДВ	400,6	37,23	536,5	41,4	133,9	467,0	26,13	87,05
Ввізне мито	30,2	2,8	36,9	2,8	122,0	23,3	1,3	63,14
Інші	8,9	0,83	10,1	0,78	113,5	10,7	0,6	106
Неподаткові надходження, у т.ч.	213	19,8	175,4	13,5	82,3	346,3	19,4	197,4
Дивіденди + частина прибутку	70,7	6,6	28,5	2,2	40,3	46,9	2,62	164,56
Кошти від НБУ	42,7	4	24,4	1,9	57,2	18,8	1,05	77,05
Власні надходження бюджетних установ	69,0	6,4	88,4	6,8	128,1	234,8	13,14	265,6
Інші	30,6	2,8	34,1	2,6	111,4	46,3	2,6	135,8

Продовження табл. 2.1

Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ	-	-	1,33	0,1	-	481,1	26,91	36172,93
Інші доходи	11,9	1,1	13,07	1	109,8	10,2	0,57	78

За результатами проведених розрахунків можна зробити наступні висновки:

1. Доходи зросли з 1076,0 млрд. грн. у 2020 році до 1296,9 млрд. грн. у 2021 році, темп приросту – 20%.

Ще більший приріст був у 2022 році, коли доходи збільшились до 1787,4 млрд. грн., що представляє темп приросту 37,82% у порівнянні з 2021 роком.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 711,4 млрд. грн., або на 66,1%.

Найбільша частка належала податковим надходженням (79,1, 85,4 та 53,14% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно), а також офіційним трансфертам від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ зокрема у 2022 році у зв'язку з необхідністю фінансувати значні видатки для оборонних потреб та потреб соціальної сфери, та становила у 2022 році 26,91% від усіх надходжень.

2. Податкові надходження складають більшість доходів бюджету. У 2020 році вони становили 79,1% від загальних доходів, у 2021 році – 85,4%, а у 2022 році – 53,14%. Це свідчить про значний внесок податкових надходжень у доходи бюджету.

У 2021 році податкові надходження до бюджету зросли на 30,1% у порівнянні з 2020 роком (+ 256 млрд. грн.), у 2022 році відбулося їх зменшення на 14,21 % (157,3 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 98,7 млрд. грн., або на

11,6%, зокрема:

2.1 Сума зібраних податків на доходи фізичних осіб зросла на 17,3% у 2021 році у порівнянні з 2020 роком (20,3 млрд. грн.), у 2022 році відбулося збільшення на 8% (10,8 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 31,1 млрд. грн., або на 26,51%.

2.2 Податок на прибуток підприємств показав зростання на 35,9% (39,1 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020 роком, та значне зменшення у 2022 році на 20,84% (30,8 млрд. грн.) у порівнянні з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 8,3 млрд. грн., або 7,63%.

2.3 Рентна плата за користування надрами – приріст на 60,4% (28,5 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020, та зростання на 7,14% (5,4 млрд. грн.) у 2022 році у порівнянні з попереднім.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 33,9 млрд. грн., або на 72%.

2.4 Акцизний податок – зростання на 17,5% (24,1 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020 роком, та суттєве зменшення суми зібраного податку у 2022 році на 37% (60,1 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 35,9 млрд. грн., або на 26%.

2.5 Податок на додану вартість – значний приріст на у 2021 році порівняно з 2020 роком – на 33,9% (135,9 млрд. грн.), та зменшення на 12,95% (69,5 млрд. грн.) у 2022 році.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 66,4 млрд. грн., або на 16,58%.

2.6 Ввізне мито – зростання на 22% (6,7 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020 роком, та суттєве зменшення у 2022 році на 36,86% (13,6 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 11,1 млрд. грн., або на

29,82%.

2.7 Суми зібраних інших податкових надходжень показали позитивну динаміку – збільшення у 2021 році на 13,5% (1,2 млрд. грн.) у порівнянні з попереднім, та збільшення на 6% (0,6 млрд. грн.) у 2022 році у порівнянні з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 1,8 млрд. грн., або на 20,22%

3. Сума зібраних неподаткових надходжень в розрізі періоду, який був обраний до аналізу, показала позитивну динаміку за аналізований період – зменшення у 2021 році на 17,7% (37,6 млрд. грн.), та зростання у 2022 році на 97,4% (170,9 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 133,3 млрд. грн., або на 33,3% , зокрема:

3.1 Доходи від частини чистого прибутку та дивіденди – суттєве зменшення у 2021 році порівняно з 2020 на 59,7% (42,2 млрд. грн.), та збільшення значення показника у 2022 році порівняно з 2021 на 64,56% (18,4 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 23,8 млрд. грн., або на 33,66%.

3.2 Кошти від НБУ – суттєве зменшення у 2021 році порівняно з 2020 на 42,8% (18,3 млрд. грн.), та подальше зменшення у 2022 році у порівнянні з 2021 – на 22,95% (5,6 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 23,9 млрд. грн., або 56%.

3.3 Власні надходження бюджетних установ – зростання у 2021 році порівняно з 2020 на 28,1% (19,4 млрд. грн.), та суттєве зростання надходжень у 2022 році порівняно з 2021 – на 165,6% (146,4 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 165,8 млрд. грн., або на 240,3%.

3.4 Інші неподаткові надходження – зростання на 11,4% (3,5 млрд. грн.) у

2021 році порівняно з 2020, та подальше зростання значення у 2022 році – на 35,8% (12,2 млрд. грн.) у порівнянні з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 15,7 млрд. грн., або на 51,3%.

4. Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ – відсутні у 2020 році, 1,33 млрд. грн. у 2021 році, та зросли у 361,73 рази у 2022 році порівняно з 2021 роком, та склали 481,1 млрд. грн., що є другим по величині джерелом надходжень до бюджету.

5. Інші доходи бюджету – зростання на 9,8% (1,17 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020, та зменшення показника у 2022 році у порівнянні з 2021 на 22% (2,87 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 1,7 млрд. грн., або на 14,9%.

- За аналізований період позитивна динаміка спостерігалась:

1. Податкові надходження:

1.1 Рентна плата за користування надрами – збільшення на 72% (33,9 млрд. грн.);

1.2 Податок та збір на доходи фізичних осіб – збільшення на 26,51% (31,1 млрд. грн.);

1.3 Податок на додану вартість – збільшення на 16,58% (66,4 млрд. грн.);

1.4 Податок на прибуток підприємств – збільшення на 7,63% (8,3 млрд. грн.);

1.5 Інші податкові надходження – збільшення на 20,22% (1,8 млрд. грн.).

2. Неподаткові надходження:

2.1 Власні надходження бюджетних установ – збільшення на 240,3% (165,8 млрд. грн.);

2.2 Інші неподаткові надходження – збільшення на 51,3% (15,7 млрд. грн.).

- За аналізований період негативна динаміка спостерігалась:

1. Податкові надходження:

1.1 Ввізне мито – зменшення на 29,82% (11,1 млрд. грн.);

1.2 Акцизний податок – зменшення на 26% (35,9 млрд. грн.).

Найбільш вагомими джерелами надходжень в аналізованому періоді були:

- Податкові надходження – 79,1%, 85,4% та 53,14% з усіх надходжень бюджету у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно, серед яких:

1. Податок на додану вартість – 37,23%, 41,4% та 26,13% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно;

2. Акцизний податок – 12,85%, 12,53% а 5,73% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно;

3. Податок та збір на доходи фізичних осіб – 10,9%, 10,6% та 8,3% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно.

- Неподаткові надходження – 19,8%, 13,5% та 19,4% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно, серед яких:

1. Власні надходження бюджетних установ – 6,4%, 6,8% та 13,14% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно;

2. Дивіденди та частина прибутку – 6,6%, 2,2% та 2,62% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно.

- Окремо слід виділити надходження від офіційних трансфертів від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних установ та донорських організацій – їх частка у надходженнях бюджету в 2022 році становила 26,91%, та склала 481,1 млрд. грн.

2.2 Аналіз виконання видаткової частини бюджету за 2020-2022 роки, дефіцит бюджету та державний борг

Проведення аналізу динаміки та структури виконання державного бюджету за видатками дає змогу оцінити співвідношення між основними бюджетними статтями, виявити тенденції витрачання коштів на різні сфери діяльності, визначити пріоритети у галузях, куди йдуть бюджетні кошти, і виявити можливість для оптимізації витрат. Такий аналіз допомагає також виявляти ефективність програм та проєктів, які фінансуються з бюджету, визначати обсяги державних закупівель, а також забезпечує підстави для управлінських рішень щодо розподілу ресурсів та фінансування пріоритетних напрямків розвитку.

Здійснені розрахунки відображені в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Аналіз динаміки та структури доходів державного бюджету за 2020 – 2022 роки

Показники	2020 рік		2021 рік			2022 рік		
	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Темп приросту, %	Значення, млрд. грн.	Питома вага, %	Темп приросту, %
ВИДАТКИ (За функціональною класифікацією)	1288,1	100	1491,2	100	115,77	2705,4	100	181,42
1. Загальнодержавні функції	44,1	3,4	51,1	3,43	115,87	44,1	1,63	86,3
2. Обслуговування боргу	119,7	9,3	155,7	10,44	130	157,9	5,84	101,41
3. Оборона	120,4	9,35	127,5	8,55	105,9	1142,9	42,25	896,4

Продовження табл. 2.2

4. Громадський порядок, безпека та судова влада	157,7	12,24	174,4	11,7	110,6	443,3	16,4	254,2
5. Економічна діяльність	169,0	13,12	181,3	12,16	107,28	95,4	3,53	52,62
6. Охорона навколишнього природного середовища	6,6	0,51	8,2	0,55	124,24	4,7	0,17	57,32
7. Житлово-комунальне господарство	0,09	0,007	0,2	0,013	222,22	0,5	0,018	250
8. Охорона здоров'я	124,9	9,7	171,0	11,47	136,9	184,3	6,81	107,8
9. Духовний та фізичний розвиток	9,8	0,76	16,0	1,07	163,27	11,1	0,41	69,38
10. Освіта	52,9	4,1	63,8	4,28	120,6	58,5	2,16	91,7
11. Соціальний захист та соціальне забезпечення	322,7	25,05	339,3	22,75	105,14	426,0	15,75	125,55
12. Міжбюджетні трансфери	160,2	12,4	202,7	13,6	126,53	136,8	5,06	67,49

В результаті проведення розрахунків динаміки та структури видатків державного бюджету за 2020 – 2022 роки можна зробити наступні висновки:

- Видатки в цілому – збільшення на 15,77% (203,1 млрд. грн.) у 2021 порівняно з 2020, та зростання у 2022 на 81,42% (1214,2 млрд. грн.) у порівнянні з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 1417,3 млрд. грн., або 110%, серед яких:

1. Загальнодержавні функції – зростання видатків на 15,87% (7 млрд. грн.) у 2021 році порівняно з 2020, та їх зменшення у 2022 році на 15,87% (7 млрд. грн.) у порівнянні з 2021 роком.

Динаміка за аналізований період - збільшення видатків було у 2021 році, у 2022 році вони повернулися на рівень 2020 року.

2. Обслуговування боргу:

У 2021 році видатки на обслуговування боргу збільшилися на 30% (36 млрд. грн.), у порівнянні з 2020 роком, у 2022 році збільшилися на 1,41% (2,2 млрд. грн.) порівняно з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 38,2 млрд. грн., або 31,91%.

3. Оборона:

У 2021 році видатки на оборону збільшилися на 5.9% (7,1 млрд. грн.) у порівнянні з 2020 роком, у 2022 році приріст склав 896,4% (1015,4 млрд. грн.) у порівнянні з попереднім, та склали 1142,9 млрд. грн., або 42,25% з усіх видатків бюджету.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 1022,5 млрд. грн., або на 949,25%.

4. Громадський порядок, безпека та судова влада:

У 2021 році видатки збільшилися на 10.6% (16,7 млрд. грн.), у порівнянні з попереднім, у 2022 році відбулося їх збільшення на 254,2% (268,9 млрд. грн.) порівняно з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 285,6 млрд. грн., або 281,1%.

5. Економічна діяльність:

У 2021 році видатки на економічну діяльність збільшилися на 7.28% (12,3 млрд. грн.) у порівнянні з попереднім, та у 2022 році відбулося значне їх зменшення на 47,3% (85,9 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 73,6 млрд. грн., або на 43,55%.

6. Охорона навколишнього природного середовища:

У 2021 році видатки на охорону навколишнього природного середовища збільшилися на 24.24% (1,6 млрд. грн.).

У 2022 році відбулося значне зменшення видатків на 42,68% (3,5 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 1,9 млрд. грн., або на 28,8%.

7. Житлово-комунальне господарство:

У 2021 році видатки збільшилися на 122,22% (0,11 млрд. грн.) порівняно з попереднім.

У 2022 році відбулося значне їх збільшення на 250% (0,3 млрд. грн.) у порівнянні з 2021.

Динаміка за аналізований період – збільшення на 0,41 млрд. грн., або у 5,56 рази.

8. Охорона здоров'я:

У 2021 році видатки на охорону здоров'я збільшилися на 36.9% (46,1 млрд. грн.) порівняно з 2020, у 2022 році відбулося їх збільшення на 7.8% (13,3 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 59,4 млрд. грн., або на 47,56%.

9. Духовний та фізичний розвиток:

У 2021 році видатки збільшилися на 63.27% (6,2 млрд. грн.) порівняно з попереднім, у 2022 році відбулося їх зменшення на 30,62% (4,9 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення видатків на 1,3 млрд. грн., або на 13,27%.

10. Освіта:

У 2021 році видатки на освіту збільшилися на 20.6% (10,9 млрд. грн.) у порівнянні з попереднім, у 2022 році відбулося їх зменшення на 8,3% (5,3 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 5,6 млрд. грн., або на 10,6%.

11. Соціальний захист та соціальне забезпечення:

У 2021 році видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення

збільшилися на 5.14% (16,6 млрд. грн.) у порівнянні з попереднім, у 2022 році відбулося їх збільшення на 25,55% (86,7 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – збільшення на 103,3 млрд. грн., або на 32%.

12. Міжбюджетні трансфери:

У 2021 році видатки на міжбюджетні трансфери збільшилися на 26.53% (42,5 млрд. грн.) порівняно з попереднім, у 2022 році відбулося їх зменшення на 32,51% (65,9 млрд. грн.).

Динаміка за аналізований період – зменшення на 23,4 млрд. грн., або на 14,6%.

Загалом, за аналізований період видатки державного бюджету збільшилися з 1288,1 млрд. грн. у 2020 році до 2705,4 млрд. грн. у 2022 році.

- За аналізований період збільшення видатків спостерігалось на:

1. Оборона – зі 120,4 млрд. грн. до 1142,9 млрд. грн. – 1022,5 млрд. грн., або 949,25%.

2. Громадський порядок, безпека та судова влада – з 157,7 млрд. грн. до 443,3 млрд. грн. – 285,6 млрд. грн., або 281,1%.

3. Охорона здоров'я – з 124,9 млрд. грн. до 184,3 млрд. грн. – 59,4 млрд. грн., або 47,56%.

4. Обслуговування боргу – з 119,7 млрд. грн. до 157,9 млрд. грн. – 38,2 млрд. грн., або 31,91%.

5. Соціальний захист та соціальне забезпечення – з 322,7 млрд. грн. до 426 млрд. грн. – 103,3 млрд. грн., або 32%.

6. Освіта – з 52,9 млрд. грн. до 58,5 млрд. грн. – 5,6 млрд. грн., або 10,6%.

7. Духовний та фізичний розвиток – з 9,8 млрд. грн. до 11,1 млрд. грн. – 1,3 млрд. грн., або 13,27%.

8. Житлово-комунальне господарство – з 0,09 до 0,5 млрд. грн. – 0,41 млрд., або збільшення у 5,56 рази.

- За аналізований період зменшення видатків спостерігалось на:

1. Економічна діяльність – з 169 млрд. грн. до 95,4 млрд. грн. – 73,6 млрд. грн., або 43,55%.

2. Міжбюджетні трансферти – з 160,2 млрд. грн. до 136,8 млрд. грн. – 23,4 млрд. грн., або 14,6%.

3, Охорона навколишнього природного середовища – з 6,6 млрд. грн. до 4,7 млрд. грн. – 1,9 млрд. грн., або 28,8%.

- За питомою вагою видатки розташовуються таким чином (від найбільшої частки до найменшої):

1. Соціальний захист та соціальне забезпечення – 25,05% (322,7 млрд. грн.) у 2020 році; 22,75% (339,3 млрд. грн.) у 2021 році; 15,75% (426 млрд. грн.) у 2022 році.

2. Громадський порядок, безпека та судова влада – 12,24% (157,7 млрд. грн.) у 2020 році; 11,7% (174,4 млрд. грн.) у 2021 році; 16,4% (443,3 млрд. грн.) у 2022 році.

3. Оборона – 9,35% (120,4 млрд. грн.) у 2020 році; 8,55% (127,5 млрд. грн.) у 2021 році; 42,25% (1142,9 млрд. грн.) у 2022 році.

4. Міжбюджетні трансферти – 12,4% (160,2 млрд. грн.) у 2020 році; 13,6% (202,7 млрд. грн.) у 2021 році; 5,06% (136,8 млрд. грн.) у 2022 році.

5. Економічна діяльність – 13,12% (169 млрд. грн.) у 2020 році; 12,16% (181,3 млрд. грн.) у 2021 році; 3,53% (95,4 млрд. грн.) у 2022 році.

6. Обслуговування боргу – 9,3% (119,7 млрд. грн.) у 2020 році; 10,44% (155,7 млрд. грн.) у 2021 році; 5,84% (157,9 млрд. грн.) у 2022 році.

7. Охорона здоров'я – 9,7% (124,9 млрд. грн.) у 2020 році; 11,47% (171 млрд. грн.) у 2021 році; 6,81% (184,3 млрд. грн.) у 2022 році.

8. Освіта – 4,1% (52,9 млрд. грн.) у 2020 році; 4,28% (63,8 млрд. грн.) у 2021 році; 2,16% (58,5 млрд. грн.) у 2022 році.

9. Загальнодержавні функції – 3,4% (44,1 млрд. грн.) у 2020 році; 3,43% (51,1 млрд. грн.) у 2021 році; 1,63% (44,1 млрд. грн.) у 2022 році.

10. Духовний та фізичний розвиток – 0,76% (9,8 млрд. грн.) у 2020 році; 1,07% (16 млрд. грн.) у 2021 році; 0,41% (11,1 млрд. грн.) у 2022 році.

11. Охорона навколишнього середовища – 0,51% (6,6 млрд. грн.) у 2020 році, 0,55% (8,2 млрд. грн.) у 2021 році, 0,17% (4,7 млрд. грн.) у 2022 році.

12. Житлово-комунальне господарство – 0,007% (0,09 млрд. грн.) у 2020 році, 0,013% (0,2 млрд. грн.) у 2021 році, 0,018% (0,5 млрд. грн.) у 2022 році.

Дефіцит державного бюджету відображає різницю між прогнозованими витратами та надходженнями держави протягом певного фінансового періоду, як правило, річного. При цьому витрати перевищують надходження, і для покриття цієї різниці державі може доводитися збільшувати свій борг або шукати додаткові джерела фінансування. Дефіцит державного бюджету може виникати через збільшення витрат на соціальні програми, інфраструктуру, оборону або інші сфери, тоді як надходження можуть зменшуватися через падіння податкових надходжень або інші економічні чинники.

Державний борг відображає сукупний обсяг коштів, який держава позичила для покриття свого бюджетного дефіциту та інших витрат. Цей борг може бути внутрішнім (заборгованість перед власними громадянами або компаніями) або зовнішнім (заборгованість перед іноземними урядами або міжнародними фінансовими установами). Інші чинники, що впливають на зростання державного боргу, включають непередбачені витрати, низьку економічну зростання та збільшення відсоткових ставок з позик.

По суті, державний борг є джерелом фінансування для покриття дефіциту державного бюджету, і рівень державного боргу є важливим фактором для оцінки фінансової стійкості держави.

Згідно з даними, які надало Міністерство фінансів України, ситуація з дефіцитом бюджету та державним боргом була такою (основні моменти):

У 2020 році:

1. Згідно з законом України "Про Державний бюджет України на 2020 рік", було схвалено максимальний розмір дефіциту державного бюджету в сумі 94,3 млрд гривень.

2. Однак, з метою забезпечення балансу бюджету, у внесених змінах до

закону у квітні 2020 року було підвищено максимальний розмір дефіциту до 298,4 млрд гривень. Паралельно з цим, було тимчасово зупинено дію норми Бюджетного кодексу України, що встановлювала максимальний розмір дефіциту державного бюджету не більше 3% від ВВП до 01 січня 2021 року.

3. Ураховуючи внесені розпорядниками коштів зміни до плану за спеціальним фондом, річний плановий показник дефіциту державного бюджету склав 300,5 млрд гривень.

4. Фактично, державний бюджет у 2020 році залишився з дефіцитом у сумі 217,1 млрд гривень, що становить 72,2 відсотка від річного планового показника з урахуванням змін.

5. Загальний фонд державного бюджету у 2020 році виконано з фактичним дефіцитом у сумі 216,5 млрд гривень, що відповідає затвердженому річному показнику дефіциту у сумі 274,5 млрд гривень.

6. Значні показники максимального та фактичного дефіцитів державного бюджету є результатом реагування на негативні наслідки пандемії COVID-19 та враховують першочергове фінансування скоригованих пріоритетів державної політики, у тому числі створення Фонду боротьби з COVID-19 та додаткових видатків на охорону здоров'я, освіту та соціальну підтримку населення у період введення обмежувальних заходів.

7. Основним джерелом фінансування дефіциту державного бюджету у 2020 році стали державні внутрішні та зовнішні позики.

8. Загалом у 2020 році було залучено державних позик на суму 639,6 млрд гривень з метою покриття бюджетного дефіциту.

9. З метою забезпечення стабільності державних фінансів у зв'язку із викликами, що виникли внаслідок пандемії COVID-19, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями та країнами-партнерами залишалася пріоритетною для України серед зовнішніх джерел фінансування.

10. Загальний обсяг державного та гарантованого боргу України на кінець 2020 року склав 2551,9 млрд гривень, у т. ч.:

- зовнішній борг — 1518,9 млрд. грн.;

- внутрішній борг — 1033,0 млрд грн.

11. Протягом 2020 року загальний обсяг державного та гарантованого боргу України збільшився на 553,6 млрд. грн.

У 2021 році:

1. Законом України граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України у сумі 246,635 млрд. грн., та граничний обсяг державного боргу в сумі 2,545 трлн. грн.

2. Державний бюджет у 2021 року виконано з дефіцитом у сумі 197,9 млрд грн, у т. ч. загальний фонд – з дефіцитом у сумі 168,9 млрд гривень.

3. Державні запозичення до державного бюджету були здійснені в обсязі 618,2 млрд грн., у т. ч.: зовнішні - 208,1 млрд. грн., внутрішні - 410,1 млрд. грн.

4. У порівнянні з 2020 роком, розмір дефіциту державного бюджету зменшився на 18,6 млрд. грн., або на 8,59%, державний борг збільшився на 119,9 млрд. грн, або на 4,49%, та становить – 2671,48 млрд. грн., у т. ч.:

- Зовнішній борг – збільшився на 41,33 млрд. грн., або на 2,72%, та становить 1559,9 млрд. грн.;

- Внутрішній борг – збільшився на 78,58 млрд. грн., або на 7,6%, та становить 1111,58 млрд. грн.

У 2022 році:

1. Виклики, які постали у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, потребою надання соціальної підтримки населенню, потребували збільшеного фінансового забезпечення на їх вирішення, що призвело до значного збільшення дефіциту державного бюджету.

Тому Уряд був змушений призупинити на 2022 рік законодавчо встановлені обмеження на верхню межу дефіциту (у розмірі 3 відсотки прогнозного номінального обсягу ВВП) та сформувати державний бюджет із граничним обсягом дефіциту державного бюджету у сумі 1497,2 млрд грн, або 31,7 відсотка прогнозного обсягу ВВП.

2. Протягом року, з урахуванням фінансування нагальних потреб, які виникли в результаті війни, річний плановий показник дефіциту державного

бюджету постійно переглядався і становив 1536,6 млрд гривень.

3. Фактично, державний бюджет у 2022 році виконано з дефіцитом у сумі 914,9 млрд гривень, що становить 59,5 відсотка річного планового показника зі змінами, та відповідає 18,6 відсотка очікуваного обсягу ВВП.

У порівнянні з розміром дефіциту державного бюджету за 2021 році, у 2022 він збільшився на 717 млрд. грн., або на 462,3%.

4. Основним джерелом отримання фінансових ресурсів, необхідних для фінансування державного бюджету у 2022 році, були державні внутрішні та зовнішні запозичення.

У цілому за 2022 рік державних запозичень здійснено на суму 1309,1 млрд гривень, у т. ч.:

- Зовнішні запозичення - 696,9 млрд. грн.;

- Внутрішні запозичення - 612,2 млрд. грн.

5. Загалом, державний борг України у 2022 році, у порівнянні з 2021 роком, збільшився на 1399,85 млрд. грн., або на 52,39%, та становить 4071,33 млрд. грн., у т. ч.:

- Зовнішній борг - збільшився на 1050,7 млрд. грн., або на 67,34%, та становить 2610,6 млрд. грн.;

- Внутрішній борг – збільшився на 349,15 млрд. грн., або на 31,41%, та становить 1460,73 млрд. грн.

2.3 Визначення проблем при формуванні бюджету та можливі варіанти їх вирішення

В сучасних умовах Україна стикається з низкою викликів та проблем, серед яких особливе місце займає збройна агресія Росії. Ця надзвичайно складна ситуація не тільки покладає великий тиск на оборонні витрати країни, а й обумовлює необхідність перегляду пріоритетів використання бюджетних ресурсів. У контексті воєнного конфлікту, формування ефективного бюджету стає важливою складовою національної стратегії.

Однією з ключових проблем є невизначеність та непередбачуваність витрат, пов'язаних із забезпеченням безпеки та обороною. Збройна агресія ставить перед країною завдання забезпечити військову готовність та здатність ефективно протистояти зовнішній загрозі. Це вимагає значних ресурсів, які не завжди можуть бути забезпечені в умовах економічної нестабільності.

Україна стоїть перед надзвичайно важливими завданнями. Забезпечення національної безпеки та відповідь на економічні та соціальні виклики вимагають не тільки ретельного розподілу бюджетних ресурсів, але й визначення пріоритетів в їх використанні.

Україні необхідно консолідувати зусилля для забезпечення ефективного використання бюджетних ресурсів. Одним із ключових напрямків дій є формування бюджету, який має враховувати потреби оборони, а також економічного та соціального розвитку.

Україні важливо не лише ефективно використовувати бюджетні ресурси, але і створювати стратегію, яка враховує унікальний контекст російської агресії. Формування бюджету повинно бути інтегрованим та гнучким процесом, спрямованим на задоволення потреб оборони та забезпечення стійкого економічного та соціального розвитку.

Ключові аспекти, які необхідно враховувати при формуванні бюджету:

1. Безпека та оборона:

- Важливо виділити достатні ресурси для потреб оборони, враховуючи

конкретні виклики та загрози, що виникають у зв'язку з російською агресією.

- Необхідно розвивати та вдосконалювати наявну військову техніку та робити кроки щодо налагоджування її виробництва, розвивати та вдосконалювати інфраструктуру та технології для підвищення обороноздатності.

- Потрібно забезпечувати ефективний обмін інформацією та координацію з міжнародними союзниками та партнерами для отримання підтримки у зусиллях протидії російській агресії та взаємодії у сфері безпеки.

- Необхідно запроваджувати сучасні стратегії кібербезпеки та інформаційної війни для захисту важливих систем та мереж перед можливими кібератаками і дезінформацією.

- Надавати належну увагу психологічному та соціальному супроводу військовослужбовців, а також населення в цілому, з метою зміцнення національного духу та підтримки в умовах російської агресії.

- Поглиблювати співпрацю з промисловістю для забезпечення постачання сучасного озброєння та військової техніки для підтримки військових операцій та національної безпеки.

2. Економічна стійкість:

- Необхідно забезпечувати ефективне управління фінансовими ресурсами, уникати зайвих витрат та спрямовувати кошти на пріоритетні напрями, такі як інфраструктура та інновації.

- Сприяти розвитку власної економіки для збільшення власної стійкості та зменшення залежності від зовнішніх ринків.

3. Соціальне забезпечення:

- Необхідно забезпечувати доступ до якісної освіти та охорони здоров'я, щоб підвищити рівень кваліфікації населення та підтримати його фізичне та психологічне здоров'я.

- Розвивати соціальні програми, спрямовані на підтримку вразливих груп населення.

4. Дипломатія та міжнародне співробітництво:

- Необхідно активно співпрацювати з міжнародними партнерами для отримання підтримки та ресурсів у зусиллях з протидії російській агресії.

- Розвивати стратегічні партнерства, які сприятимуть безпеці та економічному розвитку країни, у т. ч. з країнами-сусідами.

5. Гнучкість та адаптивність:

- Необхідно формувати бюджет як гнучкий інструмент, здатний адаптуватися до змін у політичному, економічному та соціальному середовищі.

- Враховувати велику невизначеність у зв'язку з російською агресією та визначати резервні плани для різних сценаріїв.

Загальна стратегія має бути спрямована на забезпечення не лише безпеки країни, але і стійкого та інклюзивного розвитку, який враховує унікальний контекст російської агресії та відповідає потребам українського суспільства.

Найбільш вагомими проблемами сьогодення при формуванні державного бюджету є:

1. Велика частка бюджету на оборону

Однією з найбільш важливих причин великої частки бюджету, відведеної на оборону, є російська агресія та окупація частини території України. Це створює необхідність у великих витратах на збереження суверенітету, захист території та забезпечення безпеки громадян. Збройний конфлікт потребує значних ресурсів на утримання армії, закупівлю сучасної техніки та військового обладнання.

2. Економічна нестабільність

Збройний конфлікт має серйозний негативний вплив на економіку країни. Він призводить до зниження інвестицій, скорочення виробництва, руйнування інфраструктури та втрати людських ресурсів. Економічна нестабільність ускладнює формування бюджету та зменшує його обсяги через зниження обсягів податкових надходжень та зростання соціальних витрат.

3. Неефективне використання бюджетних коштів

Недостатня ефективність використання бюджетних коштів пов'язана з

проблемами корупції та недостатньою транспарентністю у владних структурах. Зловживання владою, невідповідальне використання грошей та відсутність ефективних механізмів контролю призводять до втрат фінансових ресурсів та ускладнюють планування бюджету.

Ці проблеми взаємодіють між собою, створюючи складну ситуацію для української влади, яка намагається забезпечити безпеку, економічний розвиток та ефективне використання бюджетних ресурсів. Рішення цих проблем вимагає комплексного підходу, політичної волі та спрямованих на реформи заходів.

Серед можливих варіантів покращення ситуації можна виділити наступні:

1. Велика частка бюджету на оборону:

- Дипломатія та міжнародна підтримка:

Активна співпраця з міжнародними партнерами для отримання підтримки та ресурсів у зусиллях з протидії російській агресії (військові пакети допомоги, фінансова підтримка).

Розвивати стратегічні партнерства, які сприятимуть безпеці та економічному розвитку країни, у т. ч. з країнами-сусідами.

- Ефективна реформа оборони:

Проведення структурної та фінансової реформ в сфері оборони, зокрема усунення корупції та оптимізація витрат, може допомогти підвищити ефективність використання коштів, що призначаються на оборону.

2. Стимулювання економічного розвитку

- Підтримка бізнесу:

Полегшення бізнес-середовища, зменшення бюрократії та сприяння інвестиціям може сприяти економічному відновленню.

- Розбудова соціальної інфраструктури:

Інвестиції у соціальну інфраструктуру, таку як освіта та охорона здоров'я, можуть підтримати розвиток людського капіталу та покращити якість життя, що в свою чергу сприятиме економічному розвитку.

3. Посилення боротьби з корупцією:

- Зміцнення антикорупційних заходів:

Посилення антикорупційних механізмів, в тому числі посилення незалежності антикорупційних органів та вдосконалення системи електронних закупівель, може зменшити ризик корупції та підвищити прозорість у витрачанні бюджетних коштів.

- Посилення бюджетної дисципліни:

Введення ефективних механізмів контролю та моніторингу використання бюджетних коштів може допомогти уникнути недостатньої ефективності та недоліків в системі фінансування.

Узгоджений підхід до вирішення цих проблем вимагає взаємодії всіх рівнів влади, підтримки громадськості та ефективного впровадження реформ.

ВИСНОВКИ ДО 2-ГО РОЗДІЛУ

Під час написання 2-го розділу магістерської роботи було проведено аналіз виконання державного бюджету за 2020 – 2022 роки, розглянуто проблеми при формуванні бюджету на сьогодні та можливі варіанти їх вирішення.

В цьому розділі було проведено аналіз динаміки та структури виконання державного бюджету за доходами та видатками, визначено основні джерела надходжень та пріоритетні напрямки використання бюджетних ресурсів в аналізованому періоді, а саме:

1. У розділі 2.1 проведено аналіз динаміки та структури виконання бюджету за доходами. Визначено відсоткову частку кожної статті надходжень в межах кожного року, оцінена динаміка збору різних видів доходів бюджету протягом досліджуваного періоду.

Так, у 2020 році найбільшу частку в доходах бюджету складали податок на додану вартість (37,23%), акцизний податок (12,85%) та податок та збір на доходи фізичних осіб (10,9%) серед податкових надходжень; серед неподаткових найбільша частка належала: власні надходження бюджетних установ (6,4%), дивіденди та частина прибутку (6,6%).

У 2021 році – податок на додану вартість (41,4%), акцизний податок (12,53%), податок та збір на доходи фізичних осіб (10,6%) серед податкових надходжень; серед неподаткових – власні надходження бюджетних установ (6,8%), дивіденди та частина прибутку (2,2%).

У 2022 році – податок на додану вартість (26,13%), акцизний податок (5,73%), податок та збір на доходи фізичних осіб (8,3%) серед податкових; серед неподаткових – власні надходження бюджетних установ (13,14%), дивіденди та частина прибутку (2,62%).

Зокрема, велику частину складають офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних установ та

донорських організацій. Їх внесок у бюджет у 2022 році становив 26,91%, що еквівалентно 481,1 млрд. гривень. Це підкреслює важливість міжнародної співпраці та зовнішньоекономічних зв'язків для фінансової стійкості України в такі важкі часи.

Загалом, податкові надходження складали 79,1%, 85,4% та 53,14% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно.

Неподаткові надходження – 19,8%, 13,5% та 19,4% у 2020, 2021 та 2022 роках відповідно.

2. У розділі 2.2 проведено аналіз динаміки та структури виконання бюджету за видатками та ситуацію в Україні з такими показниками як дефіцит бюджету та державний борг. Визначено відсоткову частку кожної статті видатків бюджету за функціональною класифікацією в межах кожного року, оцінена динаміка розмірів видатків бюджету протягом дослідженого періоду.

Також розглянуто розміри бюджетного дефіциту та державного боргу в розрізі кожного року.

Так, у 2020 році найбільшу частку видаткової частини бюджету займали видатки на: соціальний захист та соціальне забезпечення (25,05%), економічна діяльність (13,12%), громадський порядок, безпека та судова влада (12,24%).

У 2021 році – соціальний захист та соціальне забезпечення (22,75%), економічна діяльність (12,16%), міжбюджетні трансфери (13,6%).

У 2022 році – оборона (42,25%), громадський порядок, безпека та судова влада (16,4%), соціальний захист та соціальне забезпечення (15,75%).

Дефіцит бюджету в аналізованому періоді був на рівні:

У 2020 році – 217 млрд. грн.

У 2021 році – 197,9 млрд. грн.

У 2022 році – 914,9 млрд. грн.

Розмір державного боргу змінювався таким чином:

У 2020 році – 2551,9 млрд. грн. (зовнішній – 1518,9 млрд. грн., внутрішній – 1033 млрд. грн.).

У 2021 році – 2671,48 млрд. грн. (зовнішній – 1559,9 млрд. грн.,

внутрішній – 1111,58 млрд. грн).

У 2022 році – 4071,33 млрд. грн. (зовнішній – 2610,6 млрд. грн., внутрішній – 1460,73 млрд. грн).

3. У розділі 2.3 було розглянуто ключові аспекти, які необхідно враховувати при формуванні бюджету, визначено найбільш вагомі проблеми України при формуванні бюджету на сьогодні та наведено можливі варіанти покращення ситуації до кожної з них.

Загальна ситуація в Україні щодо формування державного бюджету є складною і багатогранною. Проблеми, пов'язані із великою часткою бюджету, відведеною на оборону у зв'язку з російською агресією, економічною нестабільністю та неефективним використанням бюджетних коштів, вимагають комплексного та системного підходу до вирішення.

Для покращення ситуації у кожній з цих сфер необхідно активно залучати міжнародну спільноту та зміцнювати дипломатичні зусилля для врегулювання конфлікту, отримання необхідної підтримки від партнерів. Одночасно важливо проводити внутрішні реформи, спрямовані на поліпшення бізнес-середовища, зменшення корупції та підвищення ефективності витрат. Розбудова соціальної інфраструктури і підтримка людського капіталу є ключовими компонентами економічного відновлення.

Забезпечення прозорості та ефективності у використанні бюджетних коштів вимагає посилення антикорупційних заходів та впровадження механізмів бюджетної дисципліни. Тільки взаємодія влади, активної громадськості та міжнародного співтовариства може сприяти подоланню цих складних викликів та створити сталий фундамент для розвитку України.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дана магістерська кваліфікаційна робота, перш за все, присвячена повному дослідженню та узагальненню теоретичної частини питання планування державного бюджету. Для аналітичної частини завданням було проаналізувати поточний стан та стан в динаміці доходної та видаткової частин бюджету, огляд ситуації з дефіцитом бюджету та державним боргом.

Зокрема, під час написання магістерської роботи було виконано такі завдання:

1. Узагальнено питання про сутність планування державного бюджету, призначення, функції та завдання, у тому числі:

- Наведено визначення, мету бюджету, призначення та мета складання державного бюджету.

- Надано дефініцію бюджетного планування та його призначення:

Бюджетне планування – це процес розробки та затвердження плану доходів і видатків державного бюджету, який визначає фінансові ресурси держави на наступний рік або декілька років вперед.

- Розглянуто дефініції, які надають вітчизняні вчені щодо визначення бюджетного планування (наведено дефініції таких вчених як: О. Василик, І. Чугунов, С. Юрій, Н. Корнієнко, В. Дем'янишин, В. Федосов).

- Визначено мету планування бюджету, об'єкт, предмет та суб'єкти бюджетного планування.

- Наведено основні принципи на яких ґрунтується процес бюджетного планування (наукова обґрунтованість, комплексність, неперервність, стабільність, оптимальність).

- Розглянуто законодавчу та нормативно-правову базу, на якій ґрунтується планування державного бюджету.

- Узагальнено основні завдання які виконує бюджетне планування.

- Визначено функції планування бюджету та їх зміст.

2. Розглянуто методи, за допомогою яких відбувається планування

бюджету та етапи процесу планування, а саме:

- Наведено перелік та охарактеризовано методи – аналітичний, балансовий, нормативний, метод коефіцієнтів;
- Наведено повну характеристику програмно-цільового методу як основного, який використовується при плануванні бюджету держави, зокрема наведено визначення, детальну характеристику кожної складової цього методу (бюджетна програма, відповідальні виконавці бюджетних програм, паспорт бюджетних програм, результативні показники бюджетних програм).
- Визначено перелік та проведено характеристику кожного з етапів процесу планування державного бюджету в Україні (Складання – розгляд – затвердження бюджетної декларації; складання проєктів бюджетів; розгляд проєктів та прийняття закону України про державний бюджет).

3. Окремо дослідили яким чином відбувається планування доходної та видаткової частин бюджету:

3.1 Доходна частина:

- Характеристика поняття «доходи» в економічній науці та їх роль.
- Наведено визначення доходів бюджету відповідно до бюджетного кодексу України, проведено характеристику доходів бюджету згідно з бюджетною класифікацією.
- Визначено сутність та роль планування доходів бюджету.
- Охарактеризовано показники які враховуються при плануванні доходів бюджету.
- Згруповано та наведено характеристику джерелам інформації, які використовуються при прогнозуванні доходів державного бюджету.

3.2 Видаткова частина:

- Наведено сутність планування видатків.
- Характеристика поняття «видатки» в економічній науці.
- Розгляд понять «видатки бюджету» та «витрати бюджету» згідно бюджетного кодексу України.
- Проведена детальна характеристика категорій видатків бюджету

відповідно до бюджетної класифікації.

- Згруповано та охарактеризовано основні елементи, що враховуються під час планування видатків бюджету, такі як: Макроекономічні показники; Політичні пріоритети уряду або держави; Соціальні потреби; Капітальні витрати; Попередні бюджетні зобов'язання; Прогнозні дані та аналіз.

4. Проведено аналіз динаміки та структури надходжень державного бюджету.

Для проведення аналізу було взято дані зі звітів щодо виконання державного бюджету за 2020, 2021 та 2022 рік, показниками для здійснення якого стали статті доходів серед:

- Податкових надходжень – Податок та збір на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, рентна плата за користування надрами, акцизний податок, податок на додану вартість, ввізне мито та інші податкові надходження.

- Неподаткових надходжень – дивіденди та частина прибутку, кошти від НБУ, власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження.

Аналіз проведено за критеріями – динаміка кожного показника окремо; групування статей доходів що показують позитивну динаміку та негативну динаміку; а також групування за найбільшою часткою у доходній частині бюджету.

5. Проаналізовано динаміку та структуру видатків бюджету, розглянуто по роках стан дефіциту бюджету та державного боргу.

- Для проведення аналізу було взято дані зі звітів щодо виконання державного бюджету за 2020, 2021 та 2022 рік, показниками для здійснення якого стали статті видатків за функціональною класифікацією, а саме: загальнодержавні функції; обслуговування боргу; оборона; громадський порядок, безпека та судова влада; економічна діяльність; охорона навколишнього природного середовища; житлово-комунальне господарство; охорона здоров'я; духовний та фізичний розвиток; освіта; соціальний захист

та соціальне забезпечення; міжбюджетні трансферти.

- Аналіз проведено за критеріями – динаміка кожного показника окремо; групування статей видатків що показують позитивну динаміку та негативну динаміку; а також групування за найбільшою часткою у видатковій частині бюджету.

- Дефіцит бюджету та державний борг:

Розглянуто ситуацію, пов'язану з дефіцитом бюджету та державним боргом окремо у 2020, 2021 та 2022 роках, відповідно до інформації, яку надало Міністерство фінансів України.

До уваги взято такі параметри: граничний обсяг дефіциту бюджету затверджений Законом України «Про державний бюджет»; фактичний дефіцит бюджету; розмір запозичень до бюджету (зовнішні. внутрішні); динаміка дефіциту бюджету; динаміка розміру державного боргу (загалом, зовнішній та внутрішній).

6. Виявлено:

- Ключові аспекти, які потрібно враховувати Україні при формуванні бюджету на даному етапі розвитку (безпека та оборона; економічна стійкість; соціальний захист та соціальне забезпечення; дипломатія та міжнародне співробітництво; гнучкість та адаптивність).

- Сформульовано проблеми України при виконанні бюджету (велика частка бюджету на оборону; економічна нестабільність; неефективне використання бюджетних коштів); та

- Пропозиції для їх врегулювання, серед яких:

- а) Велика частка бюджету на безпеку та оборону – дипломатія та міжнародна підтримка; ефективна реформа оборони, яка спрямована на усунення корупції та оптимізацію витрат.

- б) Стимулювання економічного розвитку – підтримка бізнесу, розбудова соціальної інфраструктури.

- в) Посилення боротьби з корупцією – зміцнення антикорупційних заходів, посилення бюджетної дисципліни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базика С. К. Бюджетне планування як інструмент фінансового стратегічного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 18. С. 114 – 118. URL:
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2456-17>
3. Возняк Г. Дмитрик О. Фінансова стабільність та напрями її зміцнення: кейс для України в умовах війни. Світ фінансів 2 (71). Київ. 2022. С. 70 - 80.
4. Василик О.Д., Павлюк К.В. Державні фінанси України: Підручник. К. 2002. 608 с.
5. Дем'янишин В. Г. Бюджетне планування та його особливості в умовах демократичних перетворень. Бюджет і соціальна політика. Світ фінансів. 2004. № 1. С. 62 – 71.
6. Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П., Лободіна З. М.. Бюджетна система: підруч. Тернопіль. 2020. 614 с.
7. Кимарський Д. О. Теоретичні аспекти бюджетного планування в Україні. Тези Всеукраїнської науково-практичної on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченої Дню науки: Всеукр. науково-практ. on-line конф. Житомир. 2023. С. 264.
8. Кимарський Д. О. Огляд виконання доходної та видаткової частин державного бюджету за 2020-2022 роки. Тези доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу»: Житомир. 2023.
9. Корнієнко Н. М. Планування видатків державного бюджету як інструмент соціально-економічного зростання. Причорноморські економічні студії. 2016. Вип. 12 (2). С. 123–128.
10. Куроедова Д. П. Плешакова Н. А. Державний бюджет України в умовах воєнного стану. Modernization of today's science: experience and trends. Singapore. 2023. С. 47 - 51.

11. Лютий І. Рожко О. Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. Світ фінансів 4 (73). Київ. 2023. С. 45 - 55.
12. Маркович Г. Все про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі: важливо для об'єднаних громад. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/3906>
13. Міністерство фінансів України. Бюджет 2020 року. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/current-year-budget-information>
14. Міністерство фінансів України. Бюджет 2021 року. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/budget-process-projects-declaration>
15. Міністерство фінансів України. Бюджет 2022 року. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
16. Міністерство фінансів України. Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів. Практичний посібник. Київ. 2016. 25 с.
17. Тарасюк М. В. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 21(2). С. 93-97.
18. Урядовий кур'єр . Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2020 рік. 2021. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finansiv-ukrayini-2021/>
19. Федосова В. М., Юрій С. І. Бюджетна система : підруч. Тернопіль. 2012. 871 с.
20. Чугунов В. І. Бюджетне планування як складова соціально-економічного розвитку країни. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8475>.
21. Чугунов І. Видатки бюджету в системі соціально-економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2019. № 2. С. 103 – 121.
22. Юрій С. І., Дем'янишин В. Г., Кириленко О. П. Бюджетна система: підруч. Тернопіль. 2013. 624 с.